

När mallar brister

Ett möte mellan teori och praktik på biblioteket

Av: Britt Löfdahl

Handledare: Adrian Ratkic´

Södertörns högskola / Institutionen för kultur och lärande

Magisteruppsats 22,5 hp

Den praktiska kunskapens teori / Vårterminen 2018

Centrum för praktisk kunskap

Sammanfattning

I denna vetenskapliga essä undersöker jag min yrkespraktik som utvecklingsledare inom folkbiblioteksområdet. Fokus i mitt utforskande ligger på relationen mellan teori och praktik och hur denna relation ställs på sin spets i en situation där teorin utgörs av ett kvantitativt mätande. Situationen utlöser en konflikt inom mig och i essän reflekterar jag över orsakerna till detta med hjälp av en rad filosofer och författare, för att få en djupare förståelse för hur jag handlade, och om jag handlade med gott omdöme i stunden, det som Aristoteles benämner som *fronesis*. I mitt skrivande och utforskande söker jag också efter en väg framåt, ett bättre sätt att förena teori och praktik i mina möten med bibliotekspersonal. Jag kommer fram till att ett första steg kan vara att ge praktiken företräde och tala om relationen mellan praktik och teori i stället för tvärtom. Ytterligare steg är en insikt i dialogens betydelse, att se den andres perspektiv och att våga vistas i, och ta vara på, det mellanrum som kan uppstå när teorin krockar med praktiken.

Nyckelord: praktisk kunskap, fronesis, folkbibliotek, utvecklingsledare, relationen teori-praktik, kvantitativt mätande, dialog, mellanrum

When models breaks down: theory meets practice at the library

Abstract

In this scientific essay I explore my profession as a library adviser within the public library sector. The focus in my exploration is on the relation between theory and practice and how this relation is carried to the extreme in a situation where the theory consists of quantitative measuring. This situation triggers a conflict within me, and in the essay I reflect on the reasons for this with the aid of various philosophers and authors, in order to get a deeper understanding of my actions, and to see if I acted with good judgement in the sense of Aristotle's *phronesis*. In my writing and exploring I also search for a way onwards, a better way to connect theory with practice in my meetings with library staff. My conclusions are that a first step would be to give practice precedence and start talking about the relation between practice and theory instead of the other way around. Further steps are a deeper understanding of the importance of dialogue, to see the perspective of the other and to dare to remain in, and to make the most of, the moment when theory and practice collide.

Keywords: practical knowledge, phronesis, public libraries, library adviser, the relation between theory and practice, quantitative measuring, dialogue, gaps

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

BERÄTTELSEN	4
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	7
METOD	8
DRAMA	10
DIALOG	13
Kommunikation vs dialog	14
Dialogen bryter igenom	16
ANSVAR	17
Att ställa sig vid sidan av – en passiv handling?	19
Att välja rollen som åskådare – en aktiv handling?	19
Uppdrag – ansvar	20
Att lyssna	21
MÖTE	21
Bibliotekarieyrket – tradition och förändring	22
Att mäta verksamhet	23
Kolbs lärcirkel	24
Vägen vidare	26
SLUTORD/RESULTAT	31
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	34

BERÄTTELSEN

Jag är på biblioteket i en kommun i länet, tillsammans med två av mina kollegor, Helena och Sara. Vi arbetar på regional nivå, på landstingsnivå, med biblioteksutveckling i länet. Vårt uppdrag finns formulerat i Bibliotekslagen: ”Varje landsting och de kommuner som inte ingår i ett landsting ska bedriva regional biblioteksverksamhet med syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet.”¹

Jag är ofta ute på den här typen av uppdrag och den här gången är tanken att vi ska introducera en frågeinventeringsmall för personalen på biblioteket, som de kan använda för att försöka få en bild av vilken typ av frågor som ställs på biblioteket. Biblioteket ska flytta till en annan lokal, ca 500 m bort, och tanken är att frågeinventeringen ska kunna vara till hjälp när de planerar för verksamheten i de nya lokalerna. Det är också ett sätt att mäta före och efter, om det ställs fler eller färre eller andra typer av frågor i den nya lokalen än i den gamla. Så meningen är att frågeinventeringen ska upprepas när de är på plats på det nya stället.

Vi sitter i ett rum tillsammans med ca 10 personer ur personalen. Bibliotekschefen är inte med under mötet, men är väl införstådd med att vi är där. Vi är kanske lite onödigt många från vår avdelning, det hade nog räckt med bara Helena och Sara. Det har ofta betydelse för balansen i mötena, att vi inte är för många i förhållande till hur många de är i personalen. Så jag har försökt säga att det kanske är onödigt att jag är med, eftersom jag dessutom känner mig lite tveksam till det här uppdraget. Men eftersom det ligger inom ett av mina ansvarsområden och jag har arbetat mycket med fråge- och referenssituationer, om än inte just med frågemallar, så tycker kollegerna att det är bra att jag är med. Och tanken är också att vi gör det här tillsammans nu, för att vi sedan ska kunna åka ut en och en, och introducera frågemallen till fler bibliotek.

Personalen har fixat med kaffe och smörgåsar. Min kollega Helena är den som tagit initiativet till mötet. Hon står längst fram i rummet och visar en power-point-presentation över frågeinventeringsmallen medan vi börjar fika. Mallen består av olika fält, med olika typer av frågor: frågor kring hur man kopierar, frågor kring datorerna, frågor om lånekort, ämnesfrågor, titelfrågor, kurslitteraturfrågor, lästips, frågor om var toaletterna är etc. Och sen ska personalen alltså ”pinna” vilka frågor de får. En fråga om ett lästips, en pinne och så

---

¹ Riksdagen, SFS 2013:801, *Bibliotekslag*, §11, http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801, 2018-08-28.

vidare. Personalen i rummet dricker kaffe och äter smörgås, och är lite avvaktande och tysta medan de lyssnar på Helena. Vi som kommer utifrån är tre personer och som det hela utvecklar sig kommer vi att ta tre olika roller i mötet med personalen: Helena är den som har haft mest kontakt med bibliotekschefen inför vårt möte, det är hon som är insatt i teorin och det är också hon som nu presenterar mallen, hon kör teorin. Sara sitter och är social, det är hon till sin natur, men nu kommer hon att använda den sidan av sin personlighet lite extra, allteftersom mötet fortskrider. Och jag sitter och är skeptisk till hela frågeinventeringsmallen.

Frågeinventeringar på bibliotek är inte någon ny företeelse, det har man nog alltid ägnat sig åt i någon form. Men under senare år har man ägnat dem större uppmärksamhet och försökt systematisera dem på ett annat sätt. På vår avdelning kanske man kan säga att vi arbetat mer aktivt med frågeinventeringar de senaste tio åren. Den mall som vi använder här i situationen är en vidareutveckling av en mall som man använt inom ett projekt i Östergötland som finns sammanfattat i skriften *Referensarbete vid sex folkbibliotek i Östergötland*.²

Helena kör på ovanligt snabbt och bestämt, hon kanske känner en viss tidspress, vi har inte så väldigt lång tid på oss. Det känns lite avigt, lite väl tyst i rummet. Det verkar som Sara känner av det, för hon börjar bryta in med småprat och undringar och ett tilltal till alla vid bordet, hon bygger en koppling mellan Helena och de som sitter och lyssnar. Jag sitter nog mest och försöker se vänlig ut, men jag känner en viss tveksamhet, en frustration. Jag tror inte riktigt på det som presenteras. I grunden tror jag att min skepsis beror på att jag inte kan se att frågeinventeringen har så mycket med den faktiska situationen på biblioteket att göra. Jag har svårt att se hur en frågeinventering kan säga något väsentligt om det som händer i mötet mellan en användare och bibliotekspersonalen. Där jag sitter och lyssnar kan jag ju inte undvika att relatera det Helena säger till mina minnen och erfarenheter från faktiska situationer på bibliotek. Jag försätts i ett minnes- och associationsflöde som ”diskuterar” med Helenas modell. Jag jobbade till exempel, för många år sedan, en tid på bokbuss som bibliotekarie, och jag minns hur användarna som besökte bokbussen brukade fråga min kollega Berit, en erfaren och van bibliotekarie som arbetat länge: ”Berit – har jag läst den här boken?” Och hur pinnar man en sådan fråga?

Jag har också själv börjat gå längs en helt annan stig. Jag har jobbat rätt länge som utvecklingsledare och då hamnar man ofrånkomligen en bit utanför den praktiska verkligheten på biblioteket. Därför har jag frågat några bibliotek i länet om jag kan få gå bredvid, få

---

² Rolf Holm, *Referensarbete vid sex folkbibliotek i Östergötland*, Linköping: Länsbibliotek Östergötland, 2005.

praktisera lite ute på biblioteken, för att försöka skaffa mig en aktuell bild av vad man gör och hur mötena mellan personal och besökare ser ut. Så under några månaders tid har jag varit upptagen av det och av att se och lyssna på allt som händer i faktiska situationer. Därför upplever jag frågeinventeringsmodellen som ett steg tillbaka, den stör mig i mitt lyssnande och iakttagande, i mina försök att få en aktuell bild av hur frågor ställs på biblioteken.

Men kanske finns det ändå en poäng med att inventera besökarnas frågebehov, när biblioteket ska flytta och planera för verksamheten i de nya lokalerna? Men är det så här man ska ta reda på det? Och vad är det egentligen man får fram? Hur användbart är det med den här typen av frågemallar, detta kvantitativa mätande? Jag är lite trött på det, den senaste vågen av mätande började under 1990-talet med titlar som *Mäta för att veta: om metoder att mäta biblioteksverksamhet*.³ Men jag är tveksam till om de har lett till något. Så vi är i otakt modellen och jag, vi är i olika faser. Där jag sitter och lyssnar på Helena kanske mallen därför kommer att fungera som en motbild, ett motargument för mig. Den triggas mitt motstånd samtidigt som den kanske faktiskt också hjälper mig i mitt reflekterande.

Jag är alltså på väg emot något annat, jag vet inte riktigt vad, mer än att jag är på väg bort ifrån mallarnas land. Men jag säger ingenting om det där jag sitter, jag håller inne med det, tänker att det nog inte är läge för att ta den diskussionen just nu. Helena maler på, Sara kopplar ihop och jag sitter och ler. Men min frustration växer.

Jag börjar identifiera mig med bibliotekspersonalen runt bordet, snarare än med mina kollegor. Jag byter sida. Jag börjar säga emot Helena, jag argumenterar emot hennes frågemall, men bara tyst inom mig. Jag tittar på personalen, de säger inte heller något, de lyssnar avvaktande. Min känsla av tveksamhet och olust stegras. Sen kommer Helena in på Kolbs läromodell, och säger att de ska reflektera enligt den.⁴ Och nu går det fort, för nu börjar vår tid rinna ut, så hon säger ganska rakt upp och ner, att: ni ska pinna frågorna efter den här frågeinventeringsmallen och reflektera enligt den här läromodellen. Men det blir droppen som får bägaren att rinna över för mig. Jag känner inte till Kolbs läromodell där jag sitter, jag har nog hört namnet förut, kanske till och med sett själva modellen, men jag har inte tittat närmare på den, inte tagit den till mig eller använt den. När jag sitter och lyssnar på Helena så är det något med modellens schematiska struktur, i kombination med själva innebörden i ett

---

³ Anna-Lena Höglund, *Mäta för att veta: om metoder att mäta biblioteksverksamhet*, Rapport från Statens kulturråd 1992:4.

⁴ Kolbs inlärningsteori är en teori om erfarenhetsbaserat lärande och lärstilar. Den utformades på 1970- och 80-talen av den amerikanske psykologen David Kolb. Se Henry Egidius, *Psykologilexikon*, 4 utgåvan, Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 2008, s. 363.

begrepp som reflektion, och detta i kombination med hur Helena presenterar det, som gör att det brister för mig. Jag känner ren trots, jag är nu helt och hållet en i personalgruppen, en motsträvig personal som tänker att jag reflekterar väl som jag vill! Min frustration har nått sin kulmen, men jag säger fortfarande ingenting. Vid det här laget ser jag antagligen något mindre vänlig ut, men jag är tyst. Det hela börjar likna ett drama, men det är nog ingen som märker det, dramat utspelas inom mig. Och nu är vändningen nära.

Plötsligt är det en i personalen som ställer en fråga. Det ser ut som att han har lyssnat på det Helena har sagt, men han ser fundersam och lite bekymrad ut. Han frågar: ”Men hur ska jag pinna de frågor som **jag** har gett upphov till, de frågor som kommer sig av att **jag** har sett till att de ställs?” Hans fråga skär rakt igenom alla mallar och modeller. Med den enkla frågan lyckas han ringa in min skepticism, min olust och frustration. Jag slappnar av och känner en stillhet, ett lugn. Jag har fått en början på en förklaring till min frustration. Hans fråga tydliggör en krock mellan den teori vi kommer med och den praktik de arbetar inom. Den visar på ett helt annat sätt att se på verksamheten, ett mer aktivt förhållningssätt gentemot besökarna, i stället för det passiva pinnandet. Ett mer pedagogiskt arbetssätt.

Men det svar han får just där och då, på sin fråga, är att han kan pinna de frågorna också inom det område det handlar om. Men när mötet är slut och jag och mina två kollegor är på väg från biblioteket, kan jag inte vara tyst längre, hans fråga har väckt en sådan stark reaktion inom mig att jag måste fråga kollegerna: Hörde ni vad han sa? **Hörde** ni vad han sa? Men de har inte hört något särskilt, utan börjar prata om lunch och samtalet får ingen fortsättning. Vi åker tillbaka in till stan.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Att arbeta som utvecklingsledare inom biblioteksområdet, på regional nivå, innebär att sitta i en mellanposition: mellan stat och kommun, mellan teori och praktik, mellan en chef och dennes medarbetare, man både hör till och står utanför och kommer ofta in med ett nytt perspektiv. Man agerar som en tredje part och hamnar ofta i dilemmat hur man ska balansera sitt arbete mellan att arbeta med utgångspunkt i praktiken eller i teorierna, hur man ska hantera det faktum att man befinner sig mellan teori och praktik.

Något jag ofta gör som utvecklingsledare, är att jag åker ut till ett bibliotek i en kommun och säger ”gör så här, använd den här modellen”. Berättelsen är ett typexempel på det

förfaringssättet. Syftet med uppsatsen är att rikta en undersökande, självkritisk blick på det förfaringssättet.

Frågeställningar:

Vilken hänsyn tar vi till de lokala förhållandena på det bibliotek och i den kommun vi besöker?

Vilken hänsyn tar vi till personalens förförståelse, motivation, erfarenhet och vardag?

Hur kommunicerar vi?

Hur skulle vi kunna förena teori och praktik på ett bättre sätt än att säga ”gör så här”?

METOD

Denna uppsats är skriven som en vetenskaplig essä. Det är den metod som används på utbildningen i praktisk kunskap på Centrum för praktisk kunskap vid Södertörns högskola. Ordet essä kommer från franskans *essai* och betyder *prov, försök* och själva skrivformen essä tillskrivs vanligen Michel de Montaigne (1533-1592). Essän låter sig inte så lätt definieras, men Lotte Alsterdal ger en bild av dess väsen i sin artikel ”Essäskrivande som utforskning”.⁵ Där citerar hon såväl Michel de Montaigne som Theodor W. Adorno och Vilem Flusser och ger en beskrivning av vad som kan sägas känneteckna en essä, bland annat att det i en essä finns en konkretion och personlig ansats, att det i essän pågår en dialog mellan den egna erfarenheten och andra tänkare, att man i essän ofta växlar ståndpunkt och provar en annan position, att man håller fast vid det konkreta, att essän arbetar med det partiella inte med det totala.⁶

I essäerna som skrivs på uppsatskurserna i praktisk kunskap är därför författaren ”inte bara forskningssubjekt utan också forskningsobjekt för sin undersökning”,⁷ och essän skrivs inom en vetenskaplig form med angivande av syfte, frågeställningar, metod och redovisning av slutsatser. Vetenskapligheten yttrar sig också i angivandet av varifrån man hämtat de teorier och tänkare som man går i dialog med, och genom denna reflektion i samtal med olika teorier

---

⁵ Lotte Alsterdal, ”Essäskrivande som utforskning”, i: *Konst och lärande: essäer om estetiska läroprocesser*, red. Anders Burman, Huddinge: Södertörns högskola, 2014.

⁶ *Ibid.*, s. 58-59.

⁷ Ledningsgruppen för Centrum för praktisk kunskap, Södertörns högskola, ”Att skriva essä i vetenskapliga sammanhang: en vägledning för magisteruppsatsen i praktisk kunskap”, Huddinge: Södertörns högskola, 2014, s. 8.

ska undersökningen ”äga en allmängiltighet även om den inte eftersträvar objektivitet i traditionell vetenskapsteoretisk mening”.⁸ Ändå behåller och fördjupar essän sin unicitet, detta inte minst genom att stil och uttryckssätt, det personliga uttrycket, spelar en större roll i essäskrivande än skrivande i rent vetenskapliga sammanhang.⁹

Den vetenskapliga essän är alltså min metod när jag i denna uppsats försöker utforska min yrkespraktik. Det är en skrivprocess där jag först försöker konkret gestalta situationen när jag åker ut till ett bibliotek tillsammans med två kolleger för att introducera en frågemall, och sedan försöker ta ett steg tillbaka och reflektera över situationen i dialog med olika teoretiker och tänkare.

Det jag framför allt vill försöka utforska är varför jag upplever situationen med personalen på biblioteket som så konfliktfylld. Så konfliktfylld att jag väljer att ställa mig vid sidan av. Denna känsla av konflikt kan ju förstås ses som en bra utgångspunkt för ett essäskrivande. Adorno skriver i artikeln ”Essän som form” just om konflikten som något centralt för essän: ”Eftersom verkligheten är uppbruten tänker /essän/ i brott, och finner sin enhet genom brotten som sådana, inte genom att släta över dem /. . . / Diskontinuitet är något väsentligt för essän; dess ämne är alltid en fasthållen konflikt.”¹⁰

I mina försök att utforska denna fasthållna konflikt, har jag i min skriv- och reflektionsprocess hittat två huvudsakliga ingångar. Den första ingången har att göra med krocken mellan bibliotekspersonalens verklighet och vår teori. Här har jag tagit hjälp av hermeneutiken, och då huvudsakligen hermeneutik i Hans-Georg Gadammers tappning, såsom han beskriver det i boken *Sanning och metod*.¹¹ Hans resonemang kring vad som möjliggör den mänskliga förståelsen, kring den hermeneutiska erfarenheten och förståelsehorisonter har hjälpt mig att tolka den situation som jag skildrar i berättelsen.

Den andra ingången handlar om vår kommunikation med bibliotekspersonalen. Vår oförmåga att använda det verktyg som ligger närmast till hands i mötet med personalen – dialogen. Här har bland annat Martin Bubers tankar kring samtal och det dialogiska fördjupat min förståelse.

Sedan blir jag under skrivprocessens gång också tvungen att till slut konfrontera mig själv och ta itu med min egen passivitet i situationen. Vilket är egentligen mitt ansvar i situationen?

---

⁸ Ibid., s. 8.

⁹ Ibid., s. 8.

¹⁰ Theodor W. Adorno, ”Essän som form”, i: *Glänta*, nr 1/2000, s. 36.

¹¹ Hans-Georg Gadamer, *Sanning och metod: i urval*, 2 uppl., Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 2015.

Kan jag sägas ha tagit något ansvar alls, när jag inte agerar utåt i situationen? Ansvar är inget lätt ämnesområde, men här får jag stor hjälp av Gunnar Bergendals resonemang i boken *Ansvarig handling: uppsatser om yrkeskunnande, vetenskap och bildning*.¹²

Men jag tar även hjälp av det grekiska dramat, för att försöka beskriva situationen. Det grekiska dramat kan ju inte sägas vara en metod, utan får väl närmast fungera som en metafor, en bild, för min upplevelse av dilemma-situationen. Drama-tanken tränger sig helt enkelt in i situationen och blir ett sätt att försöka förklara den starka känsla jag har i situationen. Men dramat som form, eller kanske teatern som konstform, får också hjälpa mig att försöka förstå hur vi kommunicerar i situationen och hur vi iscensätter vårt framträdande.

Ett citat från Adorno får avsluta detta metodavsnitt, innan jag går lös på utforskandet av min yrkespraktik, i min dubbla roll som forskningssubjekt och forskningsobjekt:

Så skiljer sig alltså en essä från en avhandling. Essäistiskt skriver den som författar experimenterande; den som med andra ord vrider och vänder på sitt objekt, frågar ut det, känner på det, prövar och reflekterar igenom; den som går lös på det från olika håll och för sin inre blick samlar vad han ser, och ger ord åt det som objektet låter se under de genom skrivandet uppnådda betingelserna.¹³

DRAMA

Mitt dilemma i situationen med personalen på biblioteket, är att jag inte själv riktigt tror på det vi ska göra. Det är en känsla jag har redan innan vi har kommit dit, en känsla jag bär med mig på vägen ut till biblioteket. Det skaver alltså redan innan vi har kommit fram och börjat arbeta. Men väl ute på biblioteket är jag i en situation där jag inte kan gå min väg, jag måste vara med på mötet på biblioteket och min inledande reaktion blir att jag lever mig igenom situationen, jag upplever mig igenom, och min inlevelse är så stark att det hela tar formen av ett drama.

Under hela detta möte på biblioteket sitter jag tyst, men inuti mig är det full aktivitet. Det är som att jag har skapat mig en egen dimension i rummet, ett eget kraftfält. Jag är på väg bort från mallarnas land, jag är på väg någon annanstans. Jag sitter och lyssnar på allt som händer i

---

¹² Gunnar Bergendal, *Ansvarig handling: uppsatser om yrkeskunnande, vetenskap och bildning*, Stockholm: Dialoger Förlag & Metod, 2010.

¹³ Theodor W. Adorno: "Essän som form", i: Glänta, nr 1, s. 40.

rummet, och det utkristalliserar sig två sidor. Redan från början? Två sidor redan från början? Ja. Är det så för att personalen är så tyst? Ja, det tror jag.

Inledningsvis står jag och mina två kollegor på den ena sidan. För även om jag är skeptisk till det vi ska göra, så representerar vi ju alla tre vår utvecklingsavdelning. Men ganska omgående börjar jag tyst inom mig en diskussion kring det jag hör Helena säga, jag funderar och argumenterar fram och tillbaka och undrar om det hon säger håller. Jag ökar distansen och tittar på min och mina kollegors insats lite uppifrån, funderar på om vi kanske hade kunnat presentera några alternativ till frågemallen, eller om det hade varit bättre att börja i en annan ände. Jag blir glad när Sara bryter in med lite småprat, eftersom det lättar upp situationen i rummet och återkopplar till personalens arbetsvardag.

Men allteftersom Helenas presentation fortskrider så ökar min frustration. Jag börjar identifiera mig med personalen i rummet i stället för med mina kollegor. Jag byter sida. Jag projicerar min olust och frustration på personalen, jag blir en i personalgruppen, jag går över till den andra sidan och kulmen nås när Helena talar om för mig och alla oss i personalgruppen hur vi ska reflektera. Det blir droppen! Där når situationen sin klimax och vi har nu två sidor, två parter som står emot varandra. Teori och praktik, konsulent och personal, utifrån och inifrån. Två aktörer. Men vändningen är inte långt borta, den kommer i form av en tredje aktör.

När bibliotekarien ställer frågan om hur han ska pinna de frågor som han själv har gett upphov till, så har han plötsligt gjort entré som en tredje aktör i det pågående dramat. Det lär vara Sofokles som införde en tredje aktör i det grekiska dramat.¹⁴ Innan dess hade dramat bara haft två aktörer, två sidor. Med en tredje aktör kunde Sofokles visa på tillvarons komplexitet och belysa huvudpersonen från fler vinklar och den dramatiska kraften uppstår genom att alla tre har en egen hållning till det som händer.¹⁵ Det är en berättarteknisk innovation som skapar helt nya möjligheter för den skrivande dramatikern:

The mere mechanical advantage of this innovation was a considerable gain; with the triangular scene it became possible to depict a new variety of dramatic situations: a transaction between two persons being hastened, obstructed, or deflected, by the intervention of a third / . . . / information brought by one

---

¹⁴ Aristoteles skriver kort om detta i sin Poetik: Aristotle, *The Poetics*; Longinus, *On the Sublime*; Demetrius, *On Style*, översättning W Hamilton Fyfe, W. Rhys Roberts, Cambridge Massachusetts & London: Harvard University Press, 1991, s. 19.

¹⁵ H.D.F Kitto, *Greek Tragedy: a Literary Study*, 3rd ed, London: Methuen, 1961, s. 151-154.

person evoking different reactions in each of the two others / . . . / an attempted deception unmasked / . .
. /.¹⁶

I situationen på biblioteket är det bibliotekarien som går in i rollen som den tredje aktören. Han gör motstånd mot, han obstruerar, försvårar, viker av från den raka överföringen av budskap från sändare (utvecklingsledare) till mottagare (bibliotekspersonal). Hans reaktion på det han hör Helena säga är en helt annan än den jag anar hos personalgruppen, och som jag har projicerat på dem. Han intar en tredje ståndpunkt. Han har kompletterat de två sidorna i situationen med en tredje och har därmed gjort hela situationen mer komplex.

Analogin med det grekiska dramat kan kanske fungera som en förklaring till min starka känsla i situationen. Det är min känsla av drama som driver på, som inte lämnar mig i fred, som ger mig min starka känsla av olust, av två sidor och av konflikt. När bibliotekarien ställer sin fråga så öppnar han en spricka i vår metod. Hans fråga är helt central i situationen och den spricka han öppnar ger mig en känsla av lättnad, och av crescendo, rening och befrielse. Det är denna känsla som gör att jag fortfarande minns situationen och den öppnar för att börja nysta i hur kopplingen mellan teori och praktik ser ut. Vad var det som hände?

Hur ser vardagen ut på ett bibliotek? Vad är det för miljö vi kommer ut till med vår frågemall? Kan man utan vidare applicera mallen på verksamheten? Är den giltig för alla bibliotek överallt?

Ett mycket konkret problem när man ska arbeta med frågeinventeringsmallar är att bibliotekarien sällan befinner sig där frågemallen ligger. . . . Som bibliotekarie är man oftast ute i hyllorna med någon användare, man blir hejdad av en annan besökare på väg tillbaka till infodisken, en tredje person passerar förbi och man svarar i förbigående på dennes frågor samtidigt som man hjälper en vikarierande kollega som är upptagen med en fjärde person genom att peka i riktning mot en viss hylla etc etc Väl tillbaka i infodisken ska man försöka rekonstruera vilka pinnar man ska sätta, men hinner inte börja tänka innan ytterligare en besökare säger Har ni . . . ? Vet du var . . . ?

Ett annat problem är hur man ska klassificera de frågor man får, så att de passar in i mallen. Hur pinnar man frågan som jag nämnde ovan, ”Berit – har jag läst den här boken?” En fråga som inte har något med några mallar alls att göra, utan handlar om förtroende och förtrogenhet, närhet. Eller hur pinnar man alla förtäckta frågor som bara har sitt ursprung i

---

¹⁶ E.F Watling, "Introduction", i: Sophocles: *Electra and Other Plays: Ajax/Electra, Women of Trachis, Philoctetes*, London: Penguin Books, 1953, s. 14.

besökarens känsla av ensamhet, där bibliotekarien utgör den dagens enda mänskliga kontakt? Hur pinnar man den medelålders mannen, när han frågar efter Kotlers bok *Marketing management*? Är det en titelfråga, eller är det en kurslitteraturfråga. Det ska pinnas olika för att få en bild av i hur hög utsträckning studenter använder folkbiblioteken. Så, går människan på nån utbildning är han bara en intresserad allmänhet, och hur ska man kunna veta det? I skriften *Bibliotekariens praktiska kunskap* ges många exempel på bredden av alla frågor som ställs på biblioteken.¹⁷

Men är det egentligen bara frågemallen som är problemet? Är det själva frågemallen i sig som triggas mitt motstånd och utlöser min känsla av drama? Är det bara själva mallen som får mig att välja att ställa mig vid sidan av eller är det något annat? Är det kanske vårt sätt att presentera frågemallen?

DIALOG

En starkt bidragande orsak till min växande frustration i situationen med personalen på biblioteket är det sätt på vilket vi förmedlar budskapet, det sätt på vilket vi introducerar frågemallen. Och det är inte bara vad vi säger, och hur vi säger det som jag upplever som problematiskt utan det omfattar hela inramningen, vårt framträdande som helhet, som pjäs. Leif Zern har tittat på dialogen hos Shakespeare, och kommenterar just detta: ”Vi tänker oss gärna att arrangemanget av scenerna, konstruktionen av entréer och sortier och andra traditions- och genrestyrda grepp bara är förpackningar som transporterar pjäsens ’innehåll’ från scenen till åskådaren”.¹⁸ Men, fortsätter han:

Dialog i denna andra mening är en *totalitet*, den finns så att säga i hela pjäsen och framträder i interaktionen av roller och diktade gestalter – men inte bara där: det kan också vara en interaktion av platser, tidpunkter och situationer, av gester och förhållningssätt som aldrig uttrycks i repliker eller kanske bara indirekt i repliker. Denna dialog är en förståelseform, det kan vara en existentiell eller en filosofisk kategori, som reflekterar förhållandet mellan scen och salong.¹⁹

---

¹⁷ Eva Schwarz, (red.): *Bibliotekariens praktiska kunskap: om kunskap, etik och yrkesrollen*, Stockholm: Regionbibliotek Stockholm, 2016.

¹⁸ Leif Zern, ”Dialogen hos Shakespeare”, *Dialoger* 1/1986, s. 29.

¹⁹ *Ibid*, s. 29.

För det är ju ett framträdande vi iscensätter. Vi är tre personer på scenen, och vi väljer att introducera frågemallen och modellen med hjälp av en power-point-svit med ganska abstrakta bilder. Vi kör en regelrätt föreläsning i ett ganska vardagligt, litet sammanhang.

Kommunikation vs dialog

Vårt sätt att introducera frågemallen har också större likheter med kommunikation än med dialog. En envägskommunikation. I *Nationalencyklopedin* hittar jag två kommunikationsmodeller, en översiktlig och en detaljerad modell av hur information överförs från en sändare till en mottagare, med begreppen sändare, meddelande, kanal och mottagare,²⁰ och dessa modeller påminner om vårt sätt att kommunicera med bibliotekspersonalen.

Men i sin bok *Muntlig och skriftlig kultur : teknologiseringen av ordet*, ifrågasätter Walter J. Ong denna traditionella medium-modell där ett budskap enkelt överförs från sändarens position till mottagarens och menar att mänsklig kommunikation, oavsett om den är verbal eller sker på annat sätt, skiljer sig från medium-modellen på ett grundläggande sätt genom att mänsklig kommunikation ”kräver en förväntad återkoppling för att över huvud taget kunna äga rum”.²¹ Ong menar att ”/ i / verklig mänsklig kommunikation måste sändaren befinna sig i både sändarposition och mottagarposition innan han eller hon kan sända någonting”.²²

För att kunna tala måste jag på något sätt stå i kommunikation med den hjärna jag kommer att rikta mig till redan innan jag börjar tala. Jag kan t.ex. upprätta en sådan kontakt genom tidigare relationer, genom utbyte av blickar / . . . / Jag måste uppfatta någonting i den andres hjärna som mitt eget yttrande kan förhålla sig till. Mänsklig kommunikation är aldrig en envägs-kommunikation. Den kräver ett svar och den formas och får sitt innehåll genom det förväntade svaret. Detta betyder inte att jag är säker på hur den andre kommer att reagera på vad jag säger. Men jag måste åtminstone vagt kunna föreställa mig ett antal möjliga reaktioner. / . . . / Kommunikation är intersubjektiv.²³

Så frågan är om vi befinner oss både i sändar- och mottagarposition när vi inleder kommunikationen med bibliotekspersonalen? Ser vi dem överhuvudtaget? Sara verkar uppmärksamma att det är något som fattas, och gör några försök i riktning mot en dialog, när

---

²⁰ *Nationalencyklopedin*, Bd 11, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1993, s. 207.

²¹ Walter J. Ong, *Muntlig och skriftlig kultur: teknologiseringen av ordet*, 3 uppl., Gråbo: Bokförlaget Anthropos AB, 2015, s. 221.

²² *Ibid.*, s. 221-222.

²³ *Ibid.*, s. 222.

hon upplever tystnaden som för stor, och försöker koppla mellan personalen och oss. Men räcker det för att det ska kunna kallas för en dialog? Martin Buber skriver i ”Det äkta samtalet” om att grundförutsättningen i en dialog är att man gör den andre verkligt närvarande för sig:

I det äkta samtalet sker hänvändelsen till samtalspartnern i fullständig sanning, sålunda som en väsendets hänvändelse. Var och en av de talande avser sin partner som den till vilken han eller hon vänder sig; detta personligt existerande något. Att ’avse’ någon betyder i detta sammanhang att i möjligaste mån göra den andre verkligt närvarande för sig / . . . / Den talande inte endast varseblir den för honom på så sätt närvarande, han accepterar honom också, som partner, vilket innebär att han bekräftar och stadfäster detta andra vara, såvitt det kommer an på honom att göra det.²⁴

Så kanske misslyckas vi från vårt håll. Men bibliotekariens fråga är väl ändå ett tecken på att han har lyssnat, och att han ser det som nödvändigt att kommentera det vi säger? Vilket skulle kunna tyda på att han tar ansvar för dialogen från sitt håll:

Var och en måste emellertid vara öppen för nödvändigheten av att inte dra sig undan, om det eventuellt genom samtalets gång skulle bli hans sak att säga vad som just då är att säga. Naturligtvis kan ingen i förväg veta vad det i så fall skulle vara; ett äkta samtal kan man inte förhandsdisponera.²⁵

Så även om det är en påtaglig brist på dialog i situationen, så finns ändå bibliotekariens fråga där som en plötslig möjlighet till dialog, men vi ser den inte, vi tar inte chansen att svara. Pehr Sällström ger en träffande beskrivning i sin artikel ”Martin Bubers dialogik”:

Dialogen är i varje situation närvarande som möjlighet och den blir verklighet då och då, ofta omärkligt, stundom omstörtande, alltid överrumplande. Den väver ett mönster av diskontinuitet i den rationellt ordnade tillvarons kontinuum. I varje situation kan man uppfatta en fråga, en uppfordran till ansvarstagande, till att ’ge svar’. / . . . / ingenting jag kan slå upp i ett lexikon, ty det har aldrig tidigare sagts och det språk det på vilket det utsäges är situationens, är det levande ögonblickets språk, som aldrig återupprepas. Det är bara så, att där finns en fråga och den kräver av mig ett svar. Jag kan slå dövrat till, jag kan välja att inte svara på anropet, men också välja att erkänna mig tilltalad, villig till ansvar.²⁶

---

²⁴ Martin Buber, ”Det äkta samtalet”, i Dialoger 1/1986, s. 74.

²⁵ Ibid., s. 74.

²⁶ Pehr Sällström, ”Martin Bubers dialogik”, i: Dialoger 1/1986, s. 76.

Dialogen bryter igenom

Men dialogen måste ändå få sitt utlopp. Den gör ett försök i bibliotekariens fråga, men den bryter också fram inom mig, i en inre dialog. Det är min tilltagande känsla av frustration som måste få utlopp på något sätt. Jag ställer mig ju lite vid sidan av, jag väljer att lyssna. Och lyssnande måste ju ses som en förutsättning för dialog.

Väldigt påtagligt i situationen är att jag drar mig undan, och i stället skapar mig en egen zon. Jag har skrivit att jag på ytan är helt passiv i situationen, jag säger ingenting, gör ingenting, men att det inuti mig är full aktivitet, och jag har börjat med att beskriva det som att det inuti mig iscensätts ett drama. Kanske kan man se det på ett annat sätt, utifrån min beskrivning av att det känns som att jag har skapat mig en egen dimension i rummet, ett eget kraftfält. Eller kanske en egen zon? En zon där jag går i dialog med det som utspelas i rummet, argumenterar, diskuterar, jämför, minns, en dialogisk zon?

Men är en inre dialog verkligen en dialog? Är det inte bara ett inre malande, en monolog inom en själv? Fast det är inte min känsla när jag sitter där och argumenterar inom mig, med allt och alla. Pehr Sällström uttrycker det så här i artikeln ”Funderingar kring dialogbegreppet”:

Den inre dialogen. Kan en dialog, författad av en och samma person – sålunda en fiktiv dialog – någonsin vara i äkta mening dialog? / . . . / Sluter sig inte den fiktiva dialogen ohjälpligen inom sin egen värld? / . . . / Men betraktar man vårt livs monolog mera ingående, så märker man, att den i grund och botten dock har karaktären av en dialog, för att inte säga ’polylog’, d.v.s. ett samtal mellan flera.²⁷

Men framför allt bryter dialogen igenom i bibliotekariens fråga. Hans fråga är helt central i situationen.

Hans-Georg Gadamer frågar i sin bok *Sanning och metod* efter den ”logiska strukturen hos den öppenhet, som utmärker det hermeneutiska medvetandet, och påminner samtidigt om betydelsen av *frågans begrepp* vid analysen av den hermeneutiska situationen.”²⁸ Han menar att vi ”måste fördjupa oss i *frågans väsen*, om vi ska kunna reda ut den procedur som utmärker den hermeneutiska erfarenheten. I *frågans väsen* ligger att den har mening. Denna

---

²⁷ Pehr Sällström, ”Funderingar kring dialogbegreppet”, i: *Dialoger* 1/1986, s. 10-11.

²⁸ Hans-Georg Gadamer, *Sanning och metod*, 2 uppl., Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB, 2015, s. 172.

mening anger riktning. Frågans mening är således den riktning, som svaret måste följa, om det ska vara ett meningsfullt svar”.²⁹

När bibliotekarien ställer sin fråga om hur han ska pinna de frågor han själv har gett upphov till, försöker han inleda en dialog med oss, utifrån sin verklighet. Han visar oss en meningsriktning som är en annan än den mening vi utvecklingsledare har avsett med frågemallen. Hans fråga öppnar upp en ny horisont, men vi uppfattar inte hans försök till dialog, utan vi framhärdar med vår egen tolkning av mallen, vi står fast vid metoden. Vårt svar är att han ska inordna sina frågor i den mall vi har presenterat. Men kan man då kalla vårt svar ett meningsfullt svar? Följer vårt svar den riktning som hans fråga har visat?

Som det är nu, blockerar vi hans tankegång. Kunde vi ha byggt på hans fråga i stället? Borde inte hans fråga ha fått prioritet före vår metod?

Gadamer skriver om frågans prioritet, ”Vill man öppna för kunskap i sak krävs att saken bryts upp av frågan. Av detta skäl är det fråga och svar som är dialektikens procedur, eller snarare: allt vetande tar vägen genom frågan”.³⁰ Vad det handlar om är att hålla fast vid:

frågans företräde framför svaret, något som ligger till grund för vetandets begrepp. Vetande inbegriper alltid arbete med det motsatta. Vetandet vet att tänka möjligheter som möjligheter, och däri består dess överlägsenhet över den förutfattade meningen. Bara den som frågar kan veta, och frågorna omfattar sakens skiftande beskaffenhet och motsatserna ja och nej. / . . . / Det företräde, som frågan har för vetandet, är nog den mest grundläggande indikationen på det som vår diskussion hela tiden har utgått ifrån, nämligen det metodiska tänkandets begränsningar. Det finns ingen metod för att lära sig fråga eller inse vad som kan sättas i fråga.³¹

ANSVAR

Och hur ska jag egentligen se på min egen roll i situationen tillsammans med personalen på biblioteket? Min skepsis har försatt mig i en ovanlig situation. Det är på något sätt som att relationen mellan teori och verklighet har ställts på sin spets, och min inre dialog blir ett sökande och ett argumenterande som pendlar mellan dem. Formar vi verkligheten på biblioteket för att den ska passa in i frågemallen? ”Och vad är det för sorts sanning vi når genom enkätundersökningar och statistiska förfaranden eller i övrigt överallt där

---

²⁹ Ibid, s. 173.

³⁰ Ibid., s. 174.

³¹ Ibid., s. 176.

undersökaren tillverkar information om det undersökta med på förhand givna metoder?”³²

Och hur giltig är egentligen mallen på just det här biblioteket? Är den giltig på alla bibliotek överallt, på samma sätt som ett naturvetenskapligt experiment?

I sitt förhållande till tiden skiljer sig den tekniskt-vetenskapliga traditionen från en praktisk-humanistisk kunskapstradition / . . / i den förra handlar det om *experiment*, i den senare om *experience* / . . . / Det naturvetenskapliga (galileiska) experimentet är tidlöst i den meningen att det kan upprepas. Men upprepbarheten, som är själva sanningskriteriet, bygger på att man *tillverkar* kunskapens förutsättningar – abstrakt i en hypotesbildning och konkret i en experimentell anordning. På det sättet drar sig den experimentella vetenskapen undan världen sådan den faktiskt är, med dess ansvarighet här och nu. I den ansvariga handlingens värld är det i stället erfarenhet (*experience*) som gäller, även om den ansvarige gör klokt i att ta hänsyn till de exakta vetenskapernas resultat, om än inte ta efter deras metoder.³³

Jag kommer inte undan, jag kan inte hjälpa till att introducera mallen, det är något som tränger sig på:

Vi har redan konstaterat, att erfarenhetens negativitet logiskt sett implicerar frågan. I själva verket är det genom den anstöt, som vi får av att något inte fogar sig efter vår förutfattade mening, som vi gör erfarenheter. Också frågan är därför något som man underkastas, snarare än något man utför. Frågan tränger sig på. Frågan kan inte längre undgås och vi kan inte stå fast vid vår invanda åsikt.³⁴

Så – under hela detta möte på biblioteket är jag inte till mycket hjälp för mina kolleger. Det är Helena som står för presentationen av teorin och Sara för interagerandet med personalen. Jag dricker kaffe och äter smörgås och säger praktiskt taget ingenting, gör ingenting. Min skepsis står i vägen för mig.

Men jag är ju ändå mitt uppe i situationen och kan inte gå min väg, även om jag inte kan agera som jag brukar göra när vi är ute och presenterar något, så jag måste göra något annat:

Det känns rätt att handla på ett visst sätt i en viss situation. Men ibland behöver dessa vanor korrigeras – när vi hamnar i ett dilemma. Det är då vi behöver *fronesis*. Frågan som *fronesis* har att hantera är således inte *om* vi ska handla eller inte – vi håller alltid redan på att handla, vi står

---

³² Gunnar Bergendal, *Ansvarig handling: uppsatser om yrkeskunnande, vetenskap och bildning*, Stockholm: Dialoger Förlag & Metod, 2010, s. 10.

³³ *Ibid.*, s. 88-89.

³⁴ Hans-Georg Gadamer, *Sanning och metod: i urval*, 2 uppl., Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB, 2015, s. 177.

redan i en situation – frågan är *hur* vi ska handla. Detta innebär också att *fronesis* endast existerar i relation till en konkret handlingssituation.³⁵

Så hur handlar jag? Mitt dilemma är att jag är skeptisk till mallen, till vårt uppdrag. Inte heller är jag tillfreds med det sätt på vilket vi kommunicerar med personalen, avsaknaden av dialog. Så jag ställer mig vid sidan av.

Att ställa sig vid sidan av – en passiv handling?

Men även om jag inte vill vara med och introducera frågemallen, så hade jag kanske kunnat agera på ett annat sätt än att ställa mig vid sidan av? Kanske skulle jag i stället, där och då, försökt komplettera situationen och mallen med fler perspektiv? Jag kanske hade kunnat medverka till att jag och kollegerna presenterade mallen på ett lite annat sätt? Eller skulle jag helt enkelt ha framhärdat i att jag inte skulle varit med alls?

Min bedömning i situationen är att jag inte kan klampa in och ifrågasätta frågemallens vara. Det ligger inte i den överenskommelse vi har, inför besöket. Det är inte därför vi är där. Jag har heller inte förberett något alternativ att föra fram i stället för mallen. Inte heller har jag förberett mina kolleger på att jag där och då tänker ifrågasätta allting. Det skulle antagligen bara öka förvirringen kring mallen. Tanken är ju också att vi ska göra detta tillsammans en gång nu, sen ska vi ut på fler bibliotek och göra samma sak, fast var och en. Så omedvetet kanske jag också tänker att jag ska kolla nu hur detta fungerar, ifall vi ska ut igen.

Att välja rollen som åskådare – en aktiv handling?

Men att säga att jag ställer mig vid sidan av kanske leder tankarna fel, det låter passivt? Kanske ska jag i stället beskriva det som att jag väljer att ta rollen som åskådare? Det är mer aktivt. För att återkomma till analogin med dramat, så beskriver Leif Zern i ”Dialogen hos Shakespeare” åskådarens plats i dramat om Hamlet, som att åskådaren finns i mellanrummet mellan subjekt och objekt:

Vad är problemet i *Hamlet*? Mitt förslag är att Hamlet söker kunskap och att detta sökande strukturerar pjäsen. Redan de första scenerna i skådespelet ställer ju frågan om man kan vara

---

³⁵ Christian Nilsson, ”Fronesis och den mänskliga tillvaron: en läsning av Bok VI i Aristoteles Nichomachiska etik”, i: *Vad är praktisk kunskap?*, red. Jonna Bornemark & Fredrik Svenaeus, Huddinge: Södertörns Högskola, 2014, s. 48.

säker på vad man ser. De handlar också om möjligheten att överföra kunskap från person till person. / . . . / Frågan om kunskapen förs här hela tiden tillbaka till förhållandet mellan aktören och hans publik, en som agerar och en som betraktar, en som talar och en annan som lyssnar. / . . . / det intressanta visar sig i det förhållandet att vålnadens budskap måste tolkas, kunskapen blir genast ett problem, sanningen måste sökas. Det blir Hamlets uppgift. / . . . / agera med åskådarens avstånd till det som sker, hålla sig undan och granska reaktioner, speja på sin omgivning och dra sina slutsatser.³⁶

Uppdrag - ansvar

Så vari ligger då mitt ansvar, hur ska jag kunna beskriva det? Kanske kan jag börja med att se om det finns någon skillnad mellan ansvar och uppdrag? Mitt uppdrag i situationen är att tillsammans med kollegorna introducera en frågeinventeringsmall för personalen och att inspirera dem att använda den. Det kan man nog inte säga att jag gör. Jag fullgör inte mitt uppdrag. Men tar jag ett ansvar ändå? Ett annat ansvar?

Mitt dilemma är ju att jag inte tror på det vi är där för att göra. Att fullgöra mitt uppdrag skulle därför innebära att jag skulle vara tvungen att gå emot min egen övertygelse och min växande känsla av att vi är helt fel ute i situationen tillsammans med personalen på biblioteket. Och det är här, säger Gadamer, som det hermeneutiska problemet kommer in: ”Att bestämma vad som är rationellt i den specifika konkreta situation man befinner sig i – som visserligen har många paralleller till andra situationer men ändå är den särskilda situation man är i – är något som är upp till var och en.”³⁷

Vad som är rationellt i betydelsen den rätta saken att göra i denna situation / . . . / är inte föreskrivet i de allmänna orienteringar om gott och ont som Du har fått / . . . / Du får snarare bestämma själv vad Du skall göra. Och för att klara det måste Du begripa Din situation, komma till ett samförstånd eller en överenskommelse med Dig själv i saken det gäller, Du måste med andra tolka situationen. Det är det här som är etikens och det praktiska förnuftets hermeneutiska dimension.³⁸

Resultatet av min tolkning av situationen blir att jag till en början förhåller mig avvaktande, för att ganska snart välja rollen som åskådare. Att iaktta vad som händer i situationen och lyssna på vad som sägs, blir mitt sätt att ta ansvar.

---

³⁶ Leif Zern, ”Dialogen hos Shakespeare”, i: *Dialoger* 1/1986, s. 30.

³⁷ Gunnar Bergendal, *Ansvarig handling: uppsatser om yrkeskunnande, vetenskap och bildning*, Stockholm: Dialoger Förlag & Metod, 2010, s. 15.

³⁸ *Ibid.*, s. 15.

Att lyssna

Det går att se en parallell till mitt handlande i det som Gunnar Bergendal skriver om ansvar och praktisk förståelse inom sjukvården:

Att iaktta något är ett görande, en ansvarig handling. Sjukgymnasten eller läkaren som diagnostiserar en patient gör det genom att under ständigt övervägande och med insatsen med hela sin sakkunskap och hela sin erfarenhet lyssna, se och palpera / . . . / Först en undersökning som grundar sig på ett praktiskt sinnligt omdöme och som tar patientens sjukdomshistoria med i övervägandena / . . . / kan patientens symptom tolkas inom en helhetsbild, och först då – men inte förr – är objektiverande metoder, tex röntgenundersökning, meningsfulla. Sådana metoder förutsätter ju att föremålet – objektet – för undersökningen är välbestämt.³⁹

Jag känner ett liknande behov som vårdpersonalen av att ”lyssna, se och palpera” innan jag eventuellt kan åta mig att introducera frågemallen för bibliotekspersonal. Och det behovet kan inte tillfälligt ställas åt sidan, det är en del av min tolkningsprocess för att försöka bedöma vad som är rätt att göra. Gunnar Bergendal talar om yrkesutövande som ansvarig handling och menar att praxis är ”ansvarig handling, med ansvarighet inför någon eller några, inför världen” och där den etiska dimensionen alltid är närvarande⁴⁰

Att praxis, och därmed praktisk kunskap, alltid är en moralisk fråga, kan behöva sägas i en tid då man föreställer sig att etiken lever ett liv i en särskild sektion av världen, att vi ibland kan lämna den åt sidan och dessemellan utropa: ”Här har vi en etisk fråga!”⁴¹

Så ja, jag tror att det är både mallen och vårt sätt att kommunicera som får mig att välja rollen som åskådare. Att lyssna blir mitt sätt att ta ansvar. Men hade det behövt vara så? Hur skulle ett bättre möte mellan teori och praktik kunna se ut?

MÖTE

Det största hindret för ett omedelbart möte mellan teori och praktik i situationen tillsammans med bibliotekspersonalen, är den inneboende motsättning som finns mellan den teori vi kommer med och den verklighet de arbetar inom.

---

³⁹ Ibid., s. 66.

⁴⁰ Ibid., s. 86.

⁴¹ Ibid., s. 86.

Bibliotekarieyrket – tradition och förändring

Jag vill återkomma en stund till frågan om hur det ser ut på dagens bibliotek. När jag läser antologin *Bibliotekarieyrket : tradition och förändring*, så får jag lite motsatta bilder. Harry Järv skriver följande:

Jag har på sistone så många gånger läst och hört talas om ”bibliotekarierollen i förändring”, att jag anser det vara dags att påpeka vad som är kärnan i biblioteksverksamheten. Jag påstår att bibliotekarierollen har varit densamma genom årtusendena. Arbetsredskapen har växlat och effektiverats / . . . / Men bibliotekariens uppgift är fortfarande att lagra och tillhandahålla kunskap.⁴²

Medan Anders Burius i samma antologi ger uttryck för en annan åsikt, åtminstone när det gäller situationen på folkbiblioteken:

Men då jag hör Harry Järv tala om den vetenskaplige bibliotekariens i princip under årtusenden oförändrade arbetsuppgifter måste jag konstatera att den svenske folkbibliotekarien och hans kolleger utomlands under en enda mansålder har tvingats omvärdera arbetsuppgifter också av grundläggande karaktär inte bara en, utan flera gånger.⁴³

Något som även Romulu Enmark gör: ”Under efterkrigstiden har folkbibliotekarierna sprängt biblioteksarbetets traditionella ramar. De socialpolitiska, samhällsupplysande och allmänskulturella uppgifterna kan upplevas som en kvalificering av yrket”.⁴⁴

Uppgiften att lagra och tillhandahålla kunskap måste ju fortfarande sägas vara en av de viktigaste uppgifterna för biblioteken och bibliotekarierna, men där kanske likheterna mellan antikens och dagens bibliotek slutar. Och inte ens det stämmer längre, eftersom antologin är skriven före internets genombrott. Nu lagras och tillhandahålls ju information på fler och lättillgängligare ställen än bibliotek, och bibliotekarierollen har förändrats. På dagens bibliotek måste bibliotekarien utöver att svara på litteraturfrågor, ofta ta ställning till om man även ska svara på IT-frågor, frågor kring kontakter med myndigheter, frågor kring bankärenden, frågor som bara är förevändningar för att få prata med bibliotekarien en stund etc, etc. Så vad händer då om jag applicerar frågemallen på den verksamhet som finns på

---

⁴² Harry Järv (red.), *Bibliotekarieyrket: tradition och förändring*, Stockholm: Carlssons bokförlag, 1991, s. 32.

⁴³ Ibid., s. 92.

⁴⁴ Ibid., s. 165.

dagens bibliotek? Går det överhuvudtaget att kategorisera och räkna innehållet i samtalen mellan besökare och personal på biblioteket?

Att mäta verksamhet

Till att börja med så visar bibliotekariens fråga på frågemallens brister. Det är lite ironiskt att vi står i en situation där vi presenterar en mall för att registrera frågor, och när vi i den situationen får en faktisk fråga, så passar den inte in i mallen . . .

En frågemall av det slag som vi är ute och försöker introducera vill ge sken av att den är vetenskaplig, den vill utge sig för att vara upprepbar och användbar överallt. Något som kan sägas utmärka kvantitativ, vetenskaplig metod. Harry Järv drar en linje ända tillbaka till Leibniz och beskriver det så här:

Leibniz är – jämte Descartes – banbrytare för den kvantitativa metoden i vetenskapen. Han menade att all vetenskap i sista hand skulle förvandlas till matematik; de fysikaliska lagarna var matematiska lagar, ansåg han, och hela verkligheten fungerade deterministiskt, som ett uppdraget ur. Under 1900-talet har man upptäckt att han uppfann den matematiska logiken (logistiken). Logiken är en universell matematik, den gör det möjligt ”på alla områden där slutledningar förekommer att nå förnufts-sanningar genom kalkyl, som i aritmetiken och algebran”. Förutsättningen är att det vetenskapliga språket är formaliserat, dvs. att man har bestämda, entydiga tecken för de givna begreppen, ett enkelt ”mänskligt alfabet” och bestämda regler för förbindelserna. Därmed skulle man kunna lösa inte bara varje vetenskapligt problem – också värderingsproblem, trodde Leibniz – utan också vinna *nya*, nyttiga insikter ”genom att räkna”. Det var Leibniz’ fasta övertygelse att man med maskinell kalkyl, med automater, skulle kunna nå all önskad kunskap.⁴⁵

Men, ”Bibliotekariers kunskaper är i hög grad förvärvade genom erfarenhet. De består i stor utsträckning av förtrogenhetskunskap.” menar Lena Olsson i samma antologi om bibliotekarieyrket.⁴⁶ Så vad händer med den förtrogenhetskunskapen om jag tvingar bibliotekarierna att möta besökarna utifrån en frågemall? Om de tvingas möta besökarnas frågor med en färdigbestämd mall i bakhuvudet, i stället för i en öppen dialog?

---

⁴⁵ Ibid., s. 51-52.

⁴⁶ Ibid., s. 170-171.

Risken med mallar och mätning är, som Lena Lindgren påpekar i sin bok *Utvärderingsmonstret*, att ”ett alltför starkt fokus på mätning, utvärdering och nyckeltalsstyrning inte alltid gynnar lärande och nyskapande av kunskap”.⁴⁷

När fokus är inställt på mätbara mål blir arbetet en fråga om att visa att vi följt procedurerna rätt, medan professionaliteten riskerar att gå förlorad. Att så sker beror på att de tre faktorer som driver fram professionalitet, t.ex. i socialt arbete, helt enkelt tappar i betydelse: a) det osynliga eller tysta kunnandet, b) förmågan att läsa sammanhanget och se helheten, och c) det emotionella klimatet, inklusive känslor och värderingar.⁴⁸

Men måste det gå så illa? Skulle inte teori och praktik kunna mötas i en dialog?

Kolbs lärcirkel

Som ett sätt att reflektera över mallen och frågorna, över teori och praktik, presenterar Helena ju Kolbs lärcirkel för bibliotekspersonalen. Vad händer om jag tittar lite närmare på den modellen och försöker ta hjälp av den för att försöka förstå relationen mellan teori och praktik. Hur ser det ut när teori och praktik möts hos Kolb?

Kolbs inläringsteori är en teori om ”erfarenhetsbaserat lärande och lärstilar som på 1970- och 80-talen utformades av den amerikanske psykologen David Kolb. / . . / Med *erfarenhets-* eller *upplevelsebaserat lärande* avses ett lärande som tar sin utgångspunkt i det konkret erfarna eller upplevda”.⁴⁹ Det hela beskrivs i en modell, en lärcirkel och lärande börjar enligt Kolb var som helst i cirkeln, men bäst antingen med:

aktivt experimenterande som ger konkret upplevelse av vad som händer när man handlar utifrån befintlig kunskap, eller med konkret upplevande av ett fenomen, en situation, person eller händelse. Det leder till kreativ reflektion som i sin tur övergår i begrepps- och teoribildning. Därefter sker sammanfattningar av enskilda iakttagelser till allmänna begrepp och regler, vilket i sin tur gör att man kan tillämpa de färdigformulerade begreppen och reglerna på praktiska uppgifter, varvid man gör nya erfarenheter som kräver att man anpassar sin teori och sina nya begrepp till den verklighet

---

⁴⁷ Lena Lindgren, *Utvärderingsmonstret: kvalitets- och resultatmätning i den offentliga sektorn*, Lund: Studentlitteratur, 2008, s. 110. Lindgren åberopar här B. Södergrens artikel ”Därför är det svårt att mäta och utvärdera”, LOOP, nr 3.

⁴⁸ Ibid., s. 110.

⁴⁹ Henry Egidius, *Psykologilexikon*, 4 utgåvan, Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 2008, s. 363.

som man nu kommer i kontakt med och som kan skilja sig från den där begreppen och teorin först uppstod.⁵⁰

Poängen med Kolbs läromodell är alltså att man ska gå från en enskild situation till en abstraktion av densamma, och sen utifrån abstraktionen skapa allmänna regler som man sedan kan tillämpa när situationen dyker upp igen. Men problemet med det är ju att biblioteksbesökarnas frågor inte så lätt låter sig abstraheras till en allmän regel. I mötet mellan besökare och personal är det så mycket som beror på. Det beror på vem som frågar, och när frågan ställs och hur den ställs, och vad man frågar om och till vem i personalen frågan ställs. En fråga om hur man kopierar kanske inte alls är en fråga om kopiering utan kan vara en förevändning för ett samtal. En fråga om var böcker om historia står, kanske inte alls är en fråga om på vilken hylla böckerna står, utan ett nödrop från en besökare som aldrig varit på biblioteket förut men nu behöver en viss, specifik information. Hur frågan ställs beror ofta på vem besökaren är och vem bibliotekarien är. Och om inte Berit finns på plats så kommer frågan ”har jag läst den här boken” inte att ställas.

Så, att gå från den enskilda situationen till abstraktion och formulerande av regler verkar skapa fler problem än det löser. Och är det överhuvudtaget målet i mötet mellan besökare och personal? Men om jag i stället tittar närmare på Kolbs tankar om experimenterande, kanske det kan vara till större hjälp? När jag slår upp ordet experiment i Nationalencyklopedin, så definieras experiment som ’försöka’, ’pröva’, ’prova’:

I ett experiment prövas en hypotes, teori eller konstruktion för att om möjligt bekräftas eller vederläggas. Ofta handlar det om att kartlägga ett orsakssamband eller ett funktionellt samband. I experimentet påverkas ett försöksobjekt eller en försökssituation på ett sådant sätt att en typisk effekt kan registreras.⁵¹

Med den definitionen, kan man då verkligen beskriva bibliotekariens handlande i en situation med en besökare som ett experimenterande? Är målet i mötet att bekräfta eller vederlägga en hypotes eller en teori? Om besökaren frågar var böckerna om historia står, så är hypotesen att han/hon vill veta var den hyllan är för att låna en bok. Om då bibliotekarien visar var de böckerna står, och sen observerar vad som händer, för att bekräfta eller vederlägga hypotesen: Ja, besökaren valde en bok och lånade den. Nej, besökaren gick därifrån utan att stanna vid hyllan. Är det det som är målet? Nej, det kan det ju inte vara.

---

⁵⁰ Ibid., s. 363.

⁵¹ *Nationalencyklopedin* Bd 6, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1991, s. 67.

Kan man ens säga att Helena, Sara och jag ägnar oss åt att experimentera när vi försöker introducera frågemallen? Nej, vårt syfte är varken att bekräfta eller att vederlägga någon hypotes. Vårt syfte är att ge personalen ett verktyg som de kan använda för att få en bild av vilken typ av frågor som ställs på biblioteket. Haken är förstås att det verktyg vi introducerar för dem, inte verkar vara det bästa för att ge dem en riktig bild, men experimenterar gör vi ändå inte. Nej, Kolb kan inte hjälpa mig att få ihop teori och praktik.

Men hur ska jag göra då? För jag vill ju få till stånd ett möte mellan teori och praktik, jag vill ha en växelverkan som kan fördjupa förståelsen för verksamheten på biblioteken. Det ligger ju i vårt uppdrag att främja verksamhetsutveckling och kvalitet. Men hur ska jag gå till väga om jag inte kan använda mallar och modeller? Jag får nog hursomhelst leta på annat håll än hos Kolb.

Vägen vidare

Ett problem med frågemallen är dess drag av vetenskaplighet, att den är giltig överallt och i alla situationer, medan det som sker i samtalen mellan besökare och personal på biblioteken i hög grad är situationsbundet. Aristoteles har begreppet *fronesis* för det som rör det som kan vara annorlunda, en kunskap som inte går att ”uttrycka i form av universella och evigt giltiga regler eller formler”.⁵² Och *fronesis* kan passa väl in här, även på ett djupare plan som rör handlingens frihet:

Det specifika med *fronesis* som kunskapsform har att göra med den mänskliga handlingens frihet. Det handlar här inte bara om det som *kunde ha varit* annorlunda, men som är som det är / . . / utan om det som *kan* vara annorlunda / . . / mitt handlingsbeslut är med och definierar situationen.⁵³

”*Fronesis* anspråk kan sägas vara både högre och lägre än den teoretiska kunskapens”, säger Christian Nilsson. I fråga om visshet och exakthet är anspråket lägre. Men, fortsätter han, ”i ett avseende kan dess anspråk också sägas vara högre. *Fronesis* funktion är att klargöra och vägleda det mänskliga livets egen struktur, det liv som också inrymmer möjligheten till

---

⁵² Christian Nilsson, ”*Fronesis* och den mänskliga tillvaron: en läsning av Bok VI i Aristoteles Nikomachiska etik”, i: *Vad är praktisk kunskap?*, Jonna Bornemark & Fredrik Svenaeus (red.), Huddinge: Södertörns högskola, 2014, s. 52.

⁵³ *Ibid.*, s. 52-53.

teoretisk kunskap.”⁵⁴ Så en känsla för det som kan vara annorlunda kanske kan vara en bra början på min väg att försöka koppla ihop teori och praktik på ett bättre sätt än som vi gjorde i situationen på biblioteket.

Även Hans-Georg Gadamer diskuterar relationen mellan teori och praktik, något som Gunnar Bergendal lyfter fram i sin bok *Ansvarig handling*:

Och i en betydelsefull uppsats till teorins lov, ställer Hans-Georg Gadamer förhållandet mellan praktik och teori i ett annat perspektiv än det vanliga: ”Man måste ställa den dubbla frågan: Är teori kanske mer än vad modern vetenskap uttrycker? Och: Är kanske också praktiken mer än bara vetenskapens användning? Är det över huvud taget så att teori och praktik bestäms rätt då de betraktas utifrån varandra?” Det finns skäl att i den andan reflektera över praktik och praktisk kunskap.⁵⁵

Så hur ska jag försöka tänka, när jag är ute på den här typen av uppdrag, för att förena teori och praktik på ett bättre sätt i mina möten med bibliotekspersonal?

I ”Förståelse och förändring” beskriver Tore Nordenstam tre olika uppfattningar om forskarrollen, om den roll som forskaren bör spela.⁵⁶ Det perspektiv som Nordenstam utvecklar i sin artikel är förändring genom förståelse. Det är i det sammanhanget han utvecklar forskarens roll. Jag vill försöka använda hans resonemang men prova att byta ut forskarrollen mot utvecklingsledarrollen för att se om det kan leda mig vidare. Den första uppfattningen blir då att:

en /utvecklingsledare/ skall vara en objektiv iakttagare av förlopp av olika slag.
/Utvecklingsledarens/ uppgift är att försöka förstå förloppen och det faller utanför hans uppgifter att försöka ändra på förloppen (”förståelse utan förändring”).⁵⁷

Det kanske påminner om min egen roll i situationen med personalen på biblioteket? Jag är en iakttagare, jag sitter och lyssnar och försöker förstå förloppen, men jag gör ingenting för att försöka ändra på dem.

Den andra uppfattningen blir:

---

⁵⁴ Ibid., s. 52-54.

⁵⁵ Gunnar Bergendal, *Ansvarig handling: uppsatser om yrkeskunnande, vetenskap och bildning*, Stockholm: Dialoger Förlag & Metod AB, 2010, s. 83.

⁵⁶ Tore Nordenstam, ”Förståelse och förändring”, i: *Ideologi och systemutveckling*, red. Bo Göranson, 2 uppl., Lund: Studentlitteratur, 1978.

⁵⁷ Ibid., s. 98.

en /utvecklingsledares/ främsta uppgift är att bidra till förändringar, men riktlinjerna för förändringarna dras inte upp av honom själv utan av andra. Den traditionelle experten, som söker lämpliga medel att nå utstakade mål, hör hemma i ett sådant sammanhang. För att kunna ändra på något måste man ha en viss förståelse av de mekanismer som det gäller. Men eftersom förståelsen enligt denna uppfattning främst är något som experten behöver, skall vi hänvisa till denna uppfattning med termen ”förändring utan förståelse”. Det ingår inte i /utvecklingsledarens/ uppgifter att öka de berörda parternas förståelse, annat än om det är nödvändigt för att kunna nå de fastlagda målen.⁵⁸

Är det kanske detta vi gör tillsammans, Helena, Sara och jag, i situationen tillsammans med bibliotekspersonalen? Men är det inte egentligen något annat jag söker efter, något som mer liknar den tredje uppfattningen:

/utvecklingsledarens/ viktigaste uppgift är att medverka till att de berörda parterna i fortsättningen själva kan lösa sina problem allt eftersom de uppstår. Det kräver att man sätter igång kunskapsuppbyggnadsprocesser på bred bas bland alla de berörda människorna. /Utvecklingsledarens/ verksamhet syftar då till att bidra till förändringar genom ökad förståelse hos de berörda (”förändring genom förståelse”).⁵⁹

Denna tredje uppfattning fångar något som jag ser som väsentligt i min roll som utvecklingsledare, att sätta igång kunskapsuppbyggnadsprocesser hos de berörda och att bidra till förändring genom förståelse. Men när jag åker iväg från mötet med bibliotekspersonalen har jag ingen känsla av att jag har gjort vare sig det ena eller det andra.

Men – fanns det då några förutsättningar alls för att det skulle ha kunnat bli ett möte mellan bibliotekspersonalen och oss, och mellan teori och praktik? Ja, möjligheten fanns där, i form av bibliotekariens fråga. Om vi hade kunnat fånga det ögonblicket när det brast, när bibliotekarien visade oss sprickan mellan deras verklighet och vår frågemall. Bibliotekariens fråga visar ju på praktikens svårigheter att ta till sig frågemallen. Vad hade hänt om vi hade provat att byta perspektiv då, och tittat på frågemallen från hans horisont? Om vi hade stannat kvar i det ögonblicket tillsammans – vad hade hänt då?

Marcia Sá Cavalcante Schuback skriver i sin bok *Lovtal till intet: essäer om filosofisk hermeneutik* om ett tolkande tänkande som går lite längre, eller lite utöver, Gadamer's resonemang kring förståelsehorisonter.⁶⁰ Hon menar att när Gadamer beskriver rörelsen i en tolkningsprocess som en sammansmältning av olika horisonter, så ”distrahera/s/ blicken från

---

⁵⁸ Ibid., s. 98-99.

⁵⁹ Ibid., s. 99.

⁶⁰ Marcia Sá Cavalcante Schuback, *Lovtal till intet: essäer om filosofisk hermeneutik*, Glänta Produktion, 2006.

det möte med intet som präglar detta mittemellan”. Hon beskriver detta mittemellan som en dimension av intet:

/. . . / detta mellanrum, som måste beskrivas som en dimension av intet. Att vistas i övergångens rumslighet och tidslighet innebär i själva verket att utveckla en intimitet med intets öppna möjligheter. Detta mittemellan beskriver själva övergångens skeende, snarare än ”något” som övergår från ett tillstånd till ett annat, eller från en position till en annan. På så vis är det tomt på innehåll och preciseringar. Det är en intighet. Dimensionen av ett ”mellan” som grundläggande för det tolkande tänkandet var något som Gadamer insisterade på /. . . / Gadamer beskriver det som en sammansmältning av olika horisonter. Men talet om en sammansmältning distraherar blicken från det möte med intet som präglar detta mittemellan, som markerar en vistelse i övergångens rumslighet och tidslighet. ”Mellan”, ”övergångens skeende”, ”intets öppna möjligheter”, alla dessa uttryck syftar till att synliggöra den horisont utifrån vilken tänkandet definieras som ett annanblivande, som en självförvandling och inte bara som ett jämförande med ett konstruerat andra.⁶¹

Detta Sá Cavalcantes mellanrum påminner om min upplevelse av ögonblicket i situationen på biblioteket, när bibliotekarien ställer sin fråga och allt stillnar för mig. Det är ett ögonblick, eller ett övergångens skeende, där nya möjligheter och ny mening hade kunnat skapas. Om vi hade stannat kvar i det.

Men så här i slutet av min essä har jag också hittat fram till ett ännu ett tänkesätt som intresserar mig och som verkar omfatta detta med erfarenhet, dialog, ansvar och förståelse, och som ytterligare kan hjälpa mig att försöka få svar på mina frågeställningar och att komma ett steg närmare ett bättre sätt att förena teori och praktik i mina möten med bibliotekspersonal än att säga ”gör så här, använd den här modellen”. Det handlar om Immanuel Kant och hans utläggningar kring det utvidgade tänkesättet, och återigen tar jag hjälp av Gunnar Bergendal för att försöka beskriva vad Kant menar med ett utvidgat tänkesätt:

När Kant beskriver *det utvidgade tänkesättet* så, att vi ska tänka i varje annans ställe, är avsikten inte att vi ska tänka *för* någon annan, överta andras ansvar att själva tänka. Inte heller är det fråga om att försöka kartlägga hur den andre tänker /. . . / Det finns för övrigt anledning att misstro möjligheten att ta reda på hur andra människor tänker. Det utvidgade tänkesättet handlar i stället om att lyfta oss ur våra subjektiva privatbetingelser för att från en annan ståndpunkt kunna kritisera oss själva, se hur vårt omdöme står sig när vi intar en annans ståndpunkt. /. . . / pröva /vår erfarenhet/ i ljuset av andras erfarenheter, från andra ståndpunkter än vår egen. Ibland

---

⁶¹ Ibid., s. 159.

kommer vi då att ta intryck, kanske t o m omfatta den andres synsätt, eller ta avstånd. Vanligare är att vi helt enkelt ser klarare.⁶²

Om jag går tillbaka till situationen tillsammans med bibliotekspersonalen på biblioteket, och tittar på den i skenet av Kants och Sá Cavalcantes tankegångar, kan jag se att möjligheterna fanns där, men att jag och mina kolleger inte uppmärksammade det. Bibliotekariens fråga öppnar en spricka i vår metod, i vår frågemall. Hans fråga bjuder in oss till ett mellanrum i Sá Cavalcantes mening, ett mittemellan, en vistelse i intets öppna möjligheter. I detta mellanrum hade vi som utvecklingsledare kunnat lyfta oss ur våra egna perspektiv för att se frågemallen från bibliotekariens horisont, vi hade kunnat prova vår mall i ljuset av hans erfarenheter och kanske hade vi då sett klarare. Kanske hade vi till och med kunnat förvandlas, både han och vi och frågemallen, i en gemensam dialog. För Sá Cavalcante tar sina idéer ett steg längre än Gadamer. Gadamer beskriver det tolkande tänkandet som en sammansmältning av olika horisonter, medan Sá Cavalcante betonar själva vistelsen i detta mellanrum där ”tänkandet definieras som ett annanblivande, som en självförvandling och inte bara som ett jämförande med ett konstruerat andra”.⁶³

Det utvidgade tänkesättet är den andra av Kants tre maximer. Hans första maxim handlar om att tänka själv, det fördomsfria tänkesättet. I Kants tredje maxim, det konsekventa tänkesättets maxim hittar jag kopplingen till erfarenhetskunskapen och det praktiska omdömet och frågan om ansvar, detta ansvar som jag har varit tvungen att ta itu med i min essä. Och denna tredje maxim rör samstämmigheten med sig själv:

/Kants tre maximer/ Den tredje, som är det konsekventa tänkesättets maxim, är svårast att svara upp mot. Det konsekventa tänkesättet uppnår vi bara genom att förbinda det fördomsfria och det utvidgade tänkesättet i långvarig efterlevnad. Denna konsekvens, som sålunda hör det mogna omdömet till, är en erfarenhetskunskapens konsekvens. I den ligger inget av den entydighet / . . . / som ofta förknippas med ordet konsekvens. Den är i stället en samstämmighet med oss själva, som handlar om vår integritet och vårt ansvarstagande, besläktad med den aristoteliska dygden att göra rätt sak vid rätt tillfälle.⁶⁴

Så – för att nå samstämmighet med mig själv, med min erfarenhetskunskap som utvecklingsledare och bibliotekarie, blir mitt val i situationen på biblioteket att vara en

---

⁶² Gunnar Bergendal, *Ansvarig handling: uppsatser om yrkeskunnande, vetenskap och bildning*, Stockholm: Dialoger Förlag & Metod AB, 2010, s. 99-100.

⁶³ Marcia Sá Cavalcante Schuback, *Lovtal till intet: essäer om filosofisk hermeneutik*, Glänta Produktion, 2006, s. 159.

⁶⁴ Gunnar Bergendal, *Ansvarig handling: uppsatser om yrkeskunnande, vetenskap och bildning*, Stockholm: Dialoger förlag & Metod AB, 2010, s. 94.

åskådare. Att dricka kaffe, äta smörgås och vara tyst, blir det lite ovanliga sättet för mig att göra rätt sak vid rätt tillfälle. Samtidigt som jag lyssnar intensivt. Att lyssna blir min ansvariga handling i situationen, men det blir också första steget på min resa för att försöka hitta ett bättre sätt att förena teori och praktik än att säga ”gör så här”.

SLUTORD/RESULTAT

Som utvecklingsledare arbetar jag i mellanrummet mellan teori och praktik. Min uppgift är bland annat att introducera olika teorier, metoder och modeller som ska kunna vara till hjälp för dem som arbetar ute på biblioteken. Men i introducerandet av dessa metoder och modeller hamnar jag ofta i ett förfaringssätt som bara går ut på ren överföring: ”gör så här, använd den här modellen”. Syftet med min essä är att rikta en undersökande och självkritisk blick på det förfaringssättet.

Så vad har jag då uppnått under denna min resa, under mitt utforskande av min yrkespraktik. Vad har min undersökning lett fram till och vilken betydelse har de metoder som jag har använt haft för mina slutsatser? Har jag hittat något som skulle kunna beskrivas som en utvecklingsledares praktiska kunskap? Har mitt utforskande lett till att jag fått en större förståelse för vad som händer i situationen tillsammans med personalen på biblioteket? Finns det några resultat?

Något som har förvånat mig genom hela mitt utforskande är det starka känslomässiga engagemang jag har i situationen på biblioteket, det är ju trots allt ett vanligt, rutinmässigt uppdrag vi är ute på. Därför var jag tvungen att börja mitt utforskande där, och det grekiska dramat hjälpte mig att sätta ord på den stegring mot en kulmen och den förlösning som jag kände när bibliotekarien till slut satte ord på min frustration. Man kan ju tycka att känslor inte hör hemma i en professionell yrkesutövning, men när jag har sökt vidare kan jag hitta stöd i Fredrik Svenaeus resonemang kring känslornas kunskap, och koppla ”känslans drivande kraft” till Aristoteles: att ”känna rätt känsla, av rätt anledning, vid rätt tidpunkt, i lagom mängd – kort sagt, att känna det som situationen kräver för att kunna handla på ett klokt sätt

genom känslans drivande kraft”.⁶⁵ Svenaeus menar att ett annat namn för detta är *fronesis*, en praktisk visdom eller klokskap, och där spelar känslorna en central roll.⁶⁶

På något sätt kom alltså vårt agerande på biblioteket i konflikt med min samlade erfarenhet som utvecklingsledare och bibliotekarie. Och det är denna konflikt som är mitt avstamp. Den ligger bakom de tre första frågeställningarna kring hur vi möter bibliotekspersonalen i deras arbetsvardag och hur vi kommunicerar med dem. Ett resultat av mitt essäskrivande, är att jag har märkt att jag skriver att jag arbetar med kopplingen mellan teori och praktik. Det är något jag gör även i min yrkesvardag, rent slentrianmässigt. Kopplingen mellan teori och praktik, jag arbetar mellan teori och praktik. Vad händer om jag vänder på det? Om jag ger praktiken företräde framför teorin och säger att jag arbetar med kopplingen mellan praktik och teori, jag arbetar mellan praktik och teori. Jag tror att det skulle kunna vara ett enkelt sätt att börja lösa upp konflikterna som ligger bakom de första tre frågeställningarna. Fredrik Svenaeus gör just detta i artikeln ”Vad är praktisk kunskap?”, han talar om att få till stånd ”dialoger mellan praktik och forskning”.⁶⁷ Om vi hade haft det i bakhuvudet när vi mötte personalen på biblioteket, vi arbetar med kopplingen mellan praktik och teori, så tror jag att det hade varit lättare att ha en dialog med dem och att ta hänsyn till deras förhållanden och vardag, deras erfarenheter och synpunkter. Det går ju inte att säga att man arbetar med kopplingen mellan praktik och teori, utan att se praktiken i ögonen och lyssna till vad de har att säga och att lära från dem.

I mitt utforskande för att försöka hitta fram till ett svar på den fjärde och sista frågeställningen, hur jag i mitt arbete som utvecklingsledare ska kunna förena praktik och teori på ett bättre sätt än att säga ”gör så här”, har det varit klagörande att läsa Tore Nordenstams utläggning om de olika uppfattningarna om forskarrollen, om vilken roll forskaren bör spela, och att prova att byta ut rollen som forskare mot rollen som utvecklingsledare. Som utvecklingsledare är mitt uppdrag att främja verksamhetsutvecklingen på folkbiblioteken i länet, och Nordenstam menar att det viktigaste man kan medverka till, när man vänder sig till någon i utvecklingssyfte, är att de i fortsättningen ska kunna lösa sina problem själva allteftersom de uppstår. Vilket kräver att man sätter igång breda

---

⁶⁵ Fredrik Svenaeus, ”Känslornas kunskap: exemplet emotionell intelligens”, i: *Vad är praktisk kunskap?*, red. Jonna Bornemark & Fredrik Svenaeus, Huddinge: Södertörns högskola, 2014, s. 95.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 95.

⁶⁷ Fredrik Svenaeus, ”Vad är praktisk kunskap: en inledning till ämnet och boken”, i: *Vad är praktisk kunskap?*, red. Jonna Bornemark & Fredrik Svenaeus, Huddinge: Södertörns högskola, 2014, s. 12.

kunskapsuppbyggnadsprocesser hos dem det berör, och forskarens eller utvecklingsledarens roll är då att bidra till förändringar genom ökad förståelse hos de berörda.⁶⁸

I dessa kunskapsuppbyggnadsprocesser är dialogen viktig och dialogen har också varit central i mitt utforskande i denna essä. Att vara medveten om skillnaden mellan kommunikation och dialog, och att i mina möten med andra, i Martin Bubers anda, göra dem verkligt närvarande för mig.⁶⁹ Men kanske är det allra viktigaste, om jag vill sätta igång kunskapsprocesser, att jag försöker stanna upp i mina möten med praktiken. Att jag stannar kvar i Sá Cavalcantes mellanrum och vågar lita på att praktiken stannar kvar tillsammans med mig. För att vi i dialog tillsammans ska kunna ta vara på de möjligheter som öppnar sig när mallar brister.

---

⁶⁸ Tore Nordenstam, "Förståelse och förändring", i: *Ideologi och systemutveckling*, red. Bo Göranson, 2 uppl., Lund: Studentlitteratur, 1978, s. 99.

⁶⁹ Martin Buber, "Det äkta samtalet", i: *Dialoger* 1/1986, s. 73.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Litteratur

Adorno, Theodor W., ”Essän som form”, i: *Glänta*, nr 1/2000.

Alsterdal, Lotte, ”Essäskrivande som utforskning”, i: *Konst och lärande : essäer om estetiska lärprocesser*, red. Anders Burman, Huddinge: Södertörns högskola, 2014.

Aristotle, ”The Poetics”, i: Aristotle, *The Poetics*; Longinus, *On the Sublime*; Demetrius, *On Style*, översättning W. Hamilton Fyfe, W. Rhys Roberts, Cambridge Massachusetts & London: Harvard University Press, 1991.

Bergendal, Gunnar, *Ansvarig handling: uppsatser om yrkeskunnande, vetenskap och bildning*, Stockholm: Dialoger Förlag & Metod, 2010.

Buber, Martin, ”Det äkta samtalet”, (ur: M.Buber: ”Elemente des Zwischenmenschlichen”, 1953. översättning Pehr Sällström, Mariefred 1970), *Dialoger* 1/1986.

Egidius, Henry, *Psykologilexikon*, 4 utgåvan, Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur, 2008.

Gadamer, Hans-Georg, *Sanning och metod: i urval*, urval, inledning och översättning av Arne Melberg, 2 uppl., Göteborg: Daidalos AB, 2015.

Holm, Rolf (red.), *Referensarbete vid sex folkbibliotek i Östergötland*, Linköping: Länsbibliotek Östergötland, 2005.

Höglund, Anna-Lena, *Mäta för att veta: om metoder att mäta biblioteksverksamhet*, Rapport från Statens kulturråd, 1992:4.

Järv, Harry (red.), *Bibliotekaryrket: tradition och förändring*, Stockholm: Carlssons bokförlag, 1991.

Kitto, H.D.F., *Greek Tragedy: a Literary Study*, 3rd ed., London: Methuen, 1961.

Lindgren, Lena, *Utvärderingsmonstret: kvalitets- och resultatmätning i den offentliga sektorn*, Lund: Studentlitteratur AB, 2008.

Nationalencyklopedin, Bd 6, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1991.

Nationalencyklopedin, Bd 11, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1993.

Nilsson, Christian, ”Fronesis och den mänskliga tillvaron: en läsning av Bok VI i Aristoteles Nikomachiska etik”, i: *Vad är praktisk kunskap?*, red. Jonna Bornemark & Fredrik Svenaeus, Huddinge: Södertörns högskola, 2014.

Nordenstam, Tore, ”Förståelse och förändring”, i: *Ideologi och systemutveckling*, red. Bo Göranson, 2 uppl., Lund: Studentlitteratur, 1978.

Ong, Walter J., *Muntlig och skriftlig kultur: teknologiseringen av ordet*, övers. Lars Fyhr, Gunnar D Hansson, Lilian Perme, 3 uppl., Gråbo: Bokförlaget Anthropos AB, 2015.

Sá Cavalcante Schuback, Marcia, *Lovtal till intet: essäer om filosofisk hermeneutik*, Glänta Produktion, 2006.

Schwarz, Eva (red.), *Bibliotekariens praktiska kunskap: om kunskap, etik och yrkesrollen*, Stockholm: Regionbibliotek Stockholm, 2016.

Svenaesus, Fredrik, "Känslornas kunskap: exemplet emotionell intelligens", i: *Vad är praktisk kunskap?*, red. Jonna Bornemark & Fredrik Svenaesus, Huddinge: Södertörns högskola, 2014.

Svenaesus, Fredrik, "Vad är praktisk kunskap?: en inledning till ämnet och boken", i: *Vad är praktisk kunskap?*, red. Jonna Bornemark & Fredrik Svenaesus, Huddinge: Södertörns högskola, 2014.

Sällström, Pehr, "Funderingar kring dialogbegreppet", i: *Dialoger* 1/1986.

Sällström, Pehr, "Martin Bubers dialogik", i: *Dialoger* 1/1986.

Watling, E.F., "Introduction", i: *Sophocles: Electra and Other Plays: Ajax/Electra, Women of Trachis, Philoctetes*, övers. E.F. Watling, London: Penguin Books, 1953.

Zern, Leif, "Dialogen hos Shakespeare", i: *Dialoger* 1/1986.

Otryckt material

Riksdagen Bibliotekslag 2013, SFS 2013:801

http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/bibliotekslag-2013801_sfs-2013-801, 2018-08-28.

Övriga källor

Ledningsgruppen för Centrum för praktisk kunskap, Södertörns högskola, "Att skriva essä i vetenskapliga sammanhang: en vägledning för magisteruppsatsen i praktisk kunskap", i: Kursmanual för Den vetenskapliga essän, Huddinge: Södertörns högskola, 2014.